

ACTA
FACULTATIS POLITICO-IVRIDICAE
VNIVERSITATIS SCIENTIARVM
BVDAPESTINENSIS
DE ROLANDO EÖTVÖS NOMINATAE

tom. XXXVIII—XXXIX (ann. 2001—2002)

Budapestini

ELTE

Praesides consilii editorum / A szerkesztőbizottság társelnökei:

HAMZA Gábor · TAKÁCS Péter

Consilium editorum / A szerkesztőbizottság tagjai:

BOROS Zsuzsa · DEZSŐ Márta · KEREZSI Klára · KIRÁLY Miklós
MENYHÁRD Attila · RÁCZ Lajos

Collegium consultorum / A Tanácsadó Testület tagjai:

BIHARI Mihály · DOMÉ Györgyné · FICZERE Lajos · GÖNCZÖL Katalin
HARMATHY Attila · KÖRÖSÉNYI András · POKOL Béla · SÁRI János
SZABÓ Máté · VALKI László · VÉKÁS Lajos (elnök) · WIENER A. Imre

Adiuvante / A kötet szerkesztésében közreműködött:

LUKÁCSI Tamás

Redigit / Felelős szerkesztő:

FÖLDI András

ISSN 1418-1347

Felelős kiadó: Dr. Mezey Barna

Készült a mondAt Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Nagy László
Tel.: 06 30 944-9332

Tartalom

Lecturis salutem..... 7

Tanulmányok

HAMZA GÁBOR: Az elbirtoklás fejlődése a római köztársaság korában	13
SZALMA JÓZSEF: Alanyi és tárgyi felelősség. A vétkesség és a felróhatóság kérdéskörének lehetséges szempontjairól, különös tekintettel a magyar Ptk. vonatkozó rendelkezéseire és ezek rekodifikációjára.....	21
JENEY PETRA: Szemelvények a Jugoszlávia Törvényszék humanitáriusjogi gyakorlatából.....	69
VÖLGYESI LEVENTE: Kecskemét mezőváros állami egyházjogi és kisebbségügyi szabályozása a XVIII. és XIX. század fordulóján	119
MÁLIK JÓZSEF ZOLTÁN: Az arányos képviselőlet kérdésének a „Public Choice Theory” alapján elvégzett vizsgálata.....	139

Kisebb közlemények

SRĐAN ŠARKIĆ: A középkori szerb jog forrásai	161
SIPOS ISTVÁN: A kereskedelmi jog Románia jogrendszerében.....	171
KARDOS GÁBOR: A globalizáció és a szociális jogok nemzetközi védelme	179
TERCSÁK TAMÁS: Az alanyi jog újraélesztése — alanyi jog az Alkotmánybíróság gyakorlatában.....	189
SZÜTS MÁRTON—JULIETTE TRICOT: Európai integráció, közösségi normarendszer, büntetőjog	201
VIGH JÓZSEF: A büntető igazságszolgáltatás néhány alapelve.....	213
BOÓC ÁDÁM: „Omnem Romanam sanctionem in uno volumine colligere”. A iustinianusi kodifikáció menete és értékelése	223
BORÓK GYÖRGY: A kormánydöntés közérdekűsége	239

VÖLGYESI LEVENTE*

Kecskemét mezőváros állami egyházjogi és kisebbségügyi szabályozása a XVIII. és XIX. század fordulóján

Kecskemét város alapításáról és kezdeteiről kevés adattal rendelkezünk, a legtöbb történet mondaszerű. Annyi bizonyos, hogy a honfoglaláskor az Árpádok nemzetsége birtokolja, így a későbbiekben királyi birtok lesz. Bár a város környéke a váci püspökség, ill. a garamszentbenedeki apátság birtokába kerül (1075), maga a város a királynék kezelésében marad.¹ 1368-ban az özvegy anyakirályné, Erzsébet, ill. 1382-ben Nagy Lajos király feleségének, a szintén Erzsébet nevű királyné birtokában van a terület. 1437-ben Habsburg Albert király elveszi a néhai Zsigmond király feleségétől, Cillei Borbála özvegy királynétól, és feleségének, Erzsébetnek adja. Erzsébet királyné 1439-ben elzalogosítja a kecskeméti adó beszedésének jogát, hogy ebből fedezze a törökellenes hadjáratok költségeinek egy részét. Ettől kezdődően — néha kalandos utakon, néha egyszerűen csak öröklés vagy házasságok révén — Kecskemét többször gazdát cserél, a terület birtokrészekre oszlik, a földesurak általában csupán a város teljes területének 1/8—1/8 részét birtokolják. Házasságok, adományozások folytán a mezőváros legnagyobb földesura végül a Koháry család lesz, amelytől Kecskemét végérvényesen csak 1834-ban tudja megváltani magát.² A tárgyalt korszakban tehát Kecskemét egy *contractualis* mezőváros, viszonylagosan nagy szabadsággal, de fölötté az úriszék és Pest vármegye gyakorol felügyeletet és ellenőrzést.

A feudális korban a város mindig a szabadság jelképe volt, a városlakók magasabb életminőséget vártak el a jobbágysorban élőkhez képest. A szabadság fokmérője a földesúrtól való mind közvetettebb függés, a teherviselés méltányosabb módja, a szabadságjogok — az adott korszakban elvárható — kiteljesedése. Vizsgáljuk meg tehát a vallás-szabadság és a nemzetiségek jogainak alakulását, ítéletet alkotva ezzel egy magyarországi mezőváros jogéletének fejlettségéről.

Kecskemét városa egyértelműen a vallási tolerancia színhelye. Természetesen ezt a ki-jelentésünket annyiban korrigálnunk kell, hogy annak érvénye — bár ez vizsgálendő korszakunkban jelentős vívmány — csak a bevett vallásokra terjed ki. A katolikus és református vallásúak a legnagyobb egyetértésben és együttműködésben éltek. Arányuk a XVII. századtól kezdve kb. 50-50 %, majd ez a számárány a XIX. századra mozdul el a

* VÖLGYESI LEVENTE egyetemi tanársegéd, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar állam- és jogtörténeti tanszék.

¹ HORNYIK J.: *Kecskemét város gazdasági fejlődésének története*, Kecskemét 1927, 6. Itt jegyzem meg, hogy e tanulmány témájához a szakirodalomban Hornyik János, valamint Iványosi-Szabó Tibor munkáin kívül más jogtörténeti szempontú feldolgozást nem találtam, így kutatásaim során döntően levéltári forrásokra tudtam támaszkodni.

² HORNYIK: i. m. 11—13.

katolikusok javára, akik ekkor a lakosság 65,4 %-át alkotják már. A városi hivatalokban is mindenkor kényesen ügyeltek arra, hogy a két nagy felekezethez tartozók arányosan töltsék be az állásokat.³ Az evangélikus vallásúak számaránya elhanyagolható, ez a tény magyarázza, hogy az ő ügyük csak ritkán jelentkezik a városi iratokban.

A következő két esemény is a felekezetek közötti szolidaritást jelzi. Az 1659: 13. tc. az ún. törökösségre halálbüntetés kiszabását rendeli. Koháry István földesúr a református felekezet vezetőit úriszéke elé idézte, mert az új templom építése tárgyában a református gyülekezet követeket küldött az akkor a területet megszállva és ellenőrzése alatt tartó török hatósághoz Isztambulba. A felekezet vezetőinek érdekében pater Kecskeméti Gellért ferences előljáró, mint a római katolikus parókia adminisztrátora, több katolikus előljáróval együtt közbenjárt a földesúrnál a vád elejtése érdekében. 1690-ben pedig, amikor Thököly kurucai elhurcolták a ferences előljárót a városból, a protestáns lakosok eredtek az emberrablók nyomába, és kisebb ütközet után kiszabadították, majd visszavitték a városba a ferences atyát.⁴

A békés együttélés említésénél a mi szempontunkból fontosabb azon döntések áttekintése, amelyeket a városi tanács hozott az egyházakkal kapcsolatosan. A vallási egyenjogúságot példázza az az 1819. évi eset, amikor az evangélikus egyház fordult a városi előjárósághoz, hogy egyházi építkezéshez téglaegetés iránt engedélyt kérjen. Az engedélyt természetesen megkapták, de számunkra inkább az engedély indokolása lényeges: „annak (ti. a téglának) égettetése nekik úgy, mint más ekklesiának is, megengedettik”.⁵ Ez a határozat is egyértelműen a bevett felekezetek egyenjogúságát tükrözi.

Ugyanebben az évben, április 2-án jelentős tűz pusztított a városban. A városi óraverő harang, valamint a katolikus templom harangjai egyaránt megolvadtak a tűzben. A katolikus egyház és a város megállapodtak abban, hogy provizórikus jelleggel — ti. addig, ameddig a város saját harangtornyot nem épít — e városi feladatot is a katolikus templom, ill. annak új harangja látja el.⁶ Ez a megállapodás példájául szolgál annak a mai világban is fellelhető jelenségnek, hogy közfeladatot egyházi szervezet is elláthat.

A fenti példánál is lényegesebbek és gyakoribbak azok az esetek, amikor valláserkölcsei kérdésekben a világi hatóság hozott jelentős és normatív rendelkezéseket. 1830. november 9-én erősíti meg a városi tanács azt a régen bevett szokást, hogy hivatalba lépésekor minden egyes tisztviselő köteles valamelyik templomban esküt tenni. Főleg a katolikus egyház kérésére szerepel nagyon gyakran a tanácsülési jegyzőkönyvekben a vásárnapok és ünnepnapok megszentelésének kérdése, az ünneptörök megbüntetése. A városi tanács már 1738. február 24-én rendeletben szabályozza, hogy az egyházi ünnepeken tilos a fuvarozás, délután négy óráig nem szabad a városba kocsival behajtani. Aki a szőlőben kapál, vagy a határban szánt, arat, azt meg fogják büntetni.⁷ Egy keltezetlen, de a

³ IVÁNYOSI-SZABÓ T.: *Kecskemét gazdasága és társadalma a polgári forradalom előtt*, Kecskemét 1991, 79.

⁴ HORNYIK: i. m. 83.

⁵ Bács-Kiskun Megyei Levéltár (BKML) IV. 1504. h/2. 303.

⁶ BKML IV. 1504. h/2. 305sk.

⁷ BKML IV. 1504. b/76. 495—497. Balla János másolata az 1737—1742. évi tanácsülési jegyzőkönyv 38. lapjáról. A levéltári anyagot a II. világháború folyamán Szentlőrincbe szállították, ahol minden bizonnyal az épülettel együtt elpusztult (IVÁNYOSI-SZABÓ: i. m. 4). Ezért az iratoknak csupán XIX. századi átiratai, kivonatai maradtak meg a levéltár birtokában. A „b” jelzet mindig Balla János másolatait jelöli.

korszakra datálható szabályrendelet pedig az ünnepek és vásárnapok megtartása érdekében a reformátusokat és az evangélikusokat kötelezi arra, hogy ezeken a napokon tartózkodjanak a mezei és a házimunkától.⁸ 1772-ben a tanács előírja, hogy ünnepnapokon éjféltől a következő éjfélig tilos „a gazdagság gyarapítására való munka”, valamint a szekerek csak üresen járhatnak, ill. csak olyan szekerek járhatnak, amelyek a konyhára való eleséget szállítják.⁹ A munka mellett a szórakozás keretei is szabályozást nyernek. A kocsmáknak ünnepnapokon reggeltől egészen az ünnepnapot követő munkanap reggeléig sem bort, sem pálinkát nem szabad mérniük.¹⁰ A fenti rendelkezéseket a városnak újra meg újra meg kell ismételnie. 1818-ban a városi tanács — hivatkozva az úriszék leiratára — megállapítja, hogy az ünneptörök vagy 12 forintot fizetnek a város tűzikkasszájába, vagy pedig 12 pálca büntetést kell, hogy elszendvedjenek bűnükért.¹¹ 1824-ben maga a plébános, Seres Pál kénytelen panaszkodni a tanácsnál. Jelen esetben egy Parrag nevű „materialista” a panaszolt, aki üzletét a katolikus ünnepeken is nyitva tartja. Az illető makacssága egyébként igen meglepő, hiszen csak ideiglenes letelepedési engedéllyel rendelkezik. A városi tanács meg is fenyegeti, hogy amennyiben bűnös szokásával nem hagy fel, a város ki fogja taszítani kebeléből, s mehet, amerre lát. Ezzel kapcsolatban a város részletes rendeletet bocsátott ki:

1. Aki katolikus ünnepen a boltját kinyitja, először 6, majd 12 forintba büntetik, végül harmadik alkalommal megfosztják a bolt üzemeltetési jogától. Mindazonáltal kivételekkel is lehet találkozni: az olyan bolt, amelynek a bejárata az udvarról nyílik, az utcára nyíló ajtaja zárva van, s olyan közszükségleti cikkeket árul, amelyeket a tanyai lakosok a nyári hónapokban csak az ünnepeken tudnak beszerezni, mert más napokon nincs módjuk a városba bejönni, ünnepnapon is nyitva lehet.

2. Aki a városban az ünnep napnyugtájáig megterhelt szekérrel jár, azt szintén büntetéssel sújtják: szekerét behajtják a városháza udvarára, s addig nem is adják ki, ameddig annyszor 6 forintot nem fizet, ahányadszor ezt a cselekményt elkövette. Aki ünnepnapon szárazmalomban öröltet, szintén 6 forint büntetést fizet. Mentessül, aki hosszú ünnep alkalmával kenyérhiányban szenved, de ekkor is csak az esti harangozás után szabad öröltetni.

3. A kofáknak ünnepnapokon reggel nyolc óra előtt negyed órával, dobszóra, el kell hagyniuk a piacot. Aki nyolc óra után ott marad, annak vagy el kell kobozni az áruját, vagy árestomba kell vetni őt. Ezt az iratot, amely tanúsítja az ügy megnyugtató rendezését, a plébános is megkapta.¹²

1833-ban és 1839-ban a plébános — ebben az időszakban Hoffmann János — ismét panaszkodni kénytelen. 1833-ban, a szankciók elismételésének mellőzésével,¹³ megújítják a piaci árusítással, a fuvarozással és az öröltetéssel kapcsolatos rendelkezéseket, majd azokat 1839-ben ki is bővítik: differenciálják az elkövetőket és büntetésüket a tettességük, ill. részességük szempontjából. Ha egy cseléd gazdája tudta nélkül hajt be megrakott ko-

⁸ BKML IV. 1504. b/76. 495. Balla János másolata az 1718—1727. évi tanácsülési jegyzőkönyv 100. lapjáról.

⁹ BKML IV. 1504. h/2. Az egykori jegyzőkönyvek alapján készült másolat, 22sk.

¹⁰ BKML IV. 1504. b/76. 497. Balla János kivonata az 1737—1742. évi tanácsü. jegyzőkönyv 63. lapjáról.

¹¹ BKML IV. 1504. h/2. 263.

¹² BKML IV. 1504. h/2. 344—348.

¹³ BKML IV. 1504. h/2. 463—465.

csijával a városba, testi büntetést kap. Ha a gazda maga hajt, ill. ha a cseléd valósítja meg a cselekményt, de a gazda tudtával, akkor a gazda tartozik 6 váltóforint büntetést fizetni, hiszen a cseléd csupán az ő utasítását követte. A többi rendelkezés az előbbi évek rendeleteinek megismétlése, ezért ismertetésüket mellőzöm.¹⁴ Ebben az évben — 1839-ben — a város több statútumot is összefoglal egy szabályrendelet alatt, amelyben az előző, ünnepnapokra vonatkozó rendelkezéseit újra megismétli, ezzel is nyomatékot adva azoknak.¹⁵ Lehetséges, hogy a városlakók egy része ennyire nem tartotta volna tiszteletben mások vallási és lelkiismereti érzéseit?

Ami a temetéseket illeti, ezeknek a társadalmi élet szempontjából is fontos eseményeknek nemcsak az ebben a korban szükségszerű szakrális jellegét kell kiemelnünk, hanem azt is, hogy az anyakönyvezés 1895. január 1-jéig az egyházak kezében volt. Ezzel összefüggésben a nyilvántartás megbízhatósága, a közhitelességbe vetett bizalom is megkövetelte, hogy minden temetés az egyház intézményrendszereiben folyjon, ezzel a halál ténye regisztrálható legyen, ahogyan a születés, keresztesítés, házasságkötés is.

Az egyház itt szintén a városi hatóság segítségére támaszkodott. 1807-ben és 1826-ban a városi tanács kifejezetten megtiltja, hogy bárki is a pusztákon földelje el halottait, bejelentés és egyházi szertartás nélkül. Ez a szokás, jóllehet tiltották, főleg a tanyasi világban igen elterjedt volt.¹⁶

Az erkölcsök is sokszor igen szabadosak voltak Kecskemét városában, ami a vallás-erkölcsi alapokon nyugvó egyházfelekezeti, ill. a konzervatív lakosságot súlyosan megbotránkoztatta. Ezekkel kapcsolatosan is jelentős lépéseket igyekezett tenni a városi tanács. 1767. április 22-én szabályozást nyert az ünnepi mulatozás rendje, az alábbiak szerint:

„Minthogy az ifjú legényeknek a felserdült lányokkal kivált ünnepnapokon űzni szokott játékaiból sok gyalázatoságok következnek, tizedesek, utcai kapitányok és polgárok utasítottak, hogy az ilyen összejövetelekre szigorúan vigyázzanak, előforduló eseteket a főbírnak azonnal jelentsék be. A kapukban kártyázni, pipázni és ott hivalkodni szokott gyűlévész népet börtönbe hajtásák.”¹⁷

A már említett 1772-es *protocollum* is jelentős szabályokat tartalmaz. A lakodalmak legfeljebb egy naposak lehetnek. A muzsika az ebéd idejétől egészen este nyolc óráig szólhat. A muzsikuskok bére nem haladhatja meg a tisztességes napszámos bérét. „A hujálkodás, utcákon és házaknál gyakorolni szokott illetlenségek eltávoztassanak.” A mester-vizsga utáni lakoma is a fenti mértékben folyhat, „a mesterlegények vendégségeiből a tánczra egybegyűleni szokott asszonyi és leányi személyek éppen kitiltatnak.” Aki az előbbi rendelkezéseket megszegi, azt árestommal kell büntetni, másodszor súlyosabb, de a forrás által nem részletezett fajtájú és mértékű büntetéssel kell sújtani.¹⁸

1783. január 31-én a tanács ismét kénytelen foglalkozni erkölcsi ügyekkel. A városi tanács jegyzőkönyvében megállapítja, hogy már megint elszabadult az erkölcstelenség, fő-

¹⁴ BKML IV. 1504. h/2. 470—473.

¹⁵ BKML IV. 1504. h/2. 473—474.

¹⁶ BKML IV. 1504. h/2. 177, ill. az 1826. december 28-i tanácsülés jegyzőkönyve.

¹⁷ BKML IV. 1504. b/76. 855. Balla János kivonata az 1761—1767. évi tanácsi jegyzőkönyv 362. lapjáról.

¹⁸ BKML IV. 1504. h/2. Az egykori jegyzőkönyvek által készült másolat, 22sk.

leg az éretlen ifjak kurjongatnak akkor, amikor az ágybavitel elnevezésű népszokás kerül sorra a lakodalmak során. Az erkölcsi lazaság elkerülése érdekében a tanács azt is előírta, hogy lakodalmi ünnepséget harmadnapra átvinni nem lehet.¹⁹

Részletesebb szabályozás készült az 1794. évben, amely a közerkölccsel össze nem egyeztethető cselekményeket szankcionálja. Aki káromkodik, pálca vagy vasra verés büntetést szenved el. A szóbeli vagy írásbeli becsületsértés tizenkét pálca büntetést von maga után, vagy hat forintot kell fizetni. Ebben az esetben a büntetési összeg harmada a sértetté, harmada a tűzoltó-, harmadik harmada pedig az árvaalapba kerül. Az ünnepőrő vagylagosan két napi árestom, hat pálca vagy egy forint megfizetésével bűnhődik. Aki házánál rossz, fajtalan személyt tart, és azt be nem jelenti, négy napi árestom, nyolc pálca vagy két forint büntetést kap.²⁰

A XIX. században a város — a vallási felekezetekkel együttműködve — tovább folytatja a harcot az erkölcsi fertők felszámolására. 1817-ben Kecskemét város megtiltja, hogy a kocsmák mellett bordélyházak jöjjenek létre. Ez a rendelkezés még nem tartalmaz a megszegőkre nézve jogkövetkezményeket.²¹ A városi tanács már 1818-ban kiegészíti rendeletét, amely a kocsmák mellett létrejött bordélyok felszámolását követeli. A felelősséget a rendelet a kocsmárosra hárítja. Ha erkölcstelen személyeket eltűr, a város eltávolítja a bor- és sörméréstől, s amellet, hogy az erkölcstelen perszónát a városból kitiltják, a kocsmáros költségére fogják kigyógyítani az így egészségileg károsodott városlakó ügyfelet.²²

A problémák újabb szabályozására csak 1839-ben kerül sor. A tanács ekkor veszi fel programjába, hogy a közerkölcsök védelme érdekében a veszélyes elemeket fel kell kutatni, a tanács elé kell állítani, és el kell ítélni őket. És kik ezek a személyek? Sokan élnek úgy a városban, hogy semmilyen foglalkozásuk sincsen, hanem nekik egyesek lakóhelyet bérelnek, míg ők kocsmákban vagy magánházakban erkölcstelen életmódot folytatnak.²³ 1844-ben a város tanácsa megújítja és kibővíti a prostitúcióra vonatkozó rendeletet. Ennek értelmében amennyiben trágár személyek sétatérén vagy közhelyeken a közönség botrányára megjelennek, akkor őket a városházára kísérik és megbüntetik.²⁴ 1846-ban a tanács kiegészíti és megújítja a táncvigadalmak tartásával kapcsolatos korábbi rendeleteit: az ún. választott község (*electa communitas*)²⁵ jelzésére a Fürdőháznál, a Zrínyi kávéházban és a Síp vendéglőben a vasárnaponkénti erkölcs- és szeméremrontó táncvigadalmakat betiltják.²⁶

¹⁹ BKML IV. 1504. a/2. Szilády Károly másolata az 1775—1783. évi jegyzőkönyvből. II. LXV.

²⁰ BKML IV. 1504. h/2. 145sk.

²¹ BKML IV. 1504. h/2. 252sk.

²² BKML IV. 1504. h/2. 253sk.

²³ BKML IV. 1504. h/2. 470.

²⁴ BKML IV. 1504. h/2. 506.

²⁵ Az *electa communitas* megalakulásáról fennmaradt a jegyzőkönyv kivonata. A szerv 1795. november 15-én áll fel, a szabad királyi városoknál megszokott mintának megfelelően. A testület hatvan főből áll, több esetben ezt követően a városi tanáccsal közös ülésen hoznak határozatokat. BKML IV. 1504. b/76. 887—888. Balla János kivonata az 1794—1796. évi tanácsi jegyzőkönyvek 267. lapjáról.

²⁶ BKML IV. 1504. h/2. 515sk.

Még ebben az évben megújítják és kiegészítik a város lakosainak közerkölcsét védő rendeleteket. Ennek oka, hogy Hoffmann János plébános és Ensen Gyula több református főiskolai társával együtt a tanácshoz fordul, hogy a Zrínyi kávéház körüli személyeket, akik káromkodnak, szemérmetlenkednek, távolítsák el. A tanács válaszában ebben az esetben — talán az előterjesztők tekintélyétől is vezérelve — keményen lép fel: akik az előbb körülírt tetteikkel nem hagynak fel, azok egy heti taligás közmunkára lesznek sorítva. Akik pedig idegenek, csavargók, lézengők, tehát nem a város lakosai, kíséret mellett saját lakóhelyükre szenvednek visszautaztatást.²⁷

Az egyházak jogainak védelme, valamint a lakosság lelkiismereti szabadságának biztosítása mellett a tolerancia másik fontos értékmérője, hogy a város hogyan bánik az idegenekkel, ill. azokkal, akik új otthont szeretnének alapítani Kecskemét városában.

Kecskemét vonzotta a jövevényeket, tekintve akár vallási toleranciájára, akár gazdasági fejlettségére. Vázolt korszakunkban Kecskemét az ország negyedik legnagyobb városa,²⁸ a török uralmat is viszonylagos biztonságban vészelte át. Az idegenek között törökökkel nem találkozunk, mert ők sohasem telepedtek meg a városban, csupán az adót szedték be, a földesúri jogosítványokat is a magyar urak gyakorolták, bár hivatalosan a terület a budai vilájethoz tartozott. Kecskemét a török szultáni kincstár részére volt fenntartva, annak adózott. Leszámítva a török tisztségviselők jóindulatának megnyerését célzó korrumpálásokat, a város a török időben viszonylagosan kedvező helyzetben volt, és a korszakban a „három város” néven ismert fejlett gazdasági régió egyik városa volt Cegléd és Nagykőrös mellett.²⁹ Ahhoz, hogy a város polgárainak viszonylagos jólétét hosszú távon biztosítani lehessen, a jövevények számát erősen korlátozni kellett. A török korban a szpáhi földbirtokok elviselhetetlen terhei elől menekülnek a jobbágyság a „három városba”, majd a Habsburg adópolitika is kedvezőtlenül hat a falusiakra, ezért a városi élettől várják helyzetük javulását.³⁰

1766. április 29-én a városi tanács utasítja a tizedeseket, hogy minden héten egyszer az ellenőrzésük alá tartozó városrészben kötelesek a házakat végigvizsgálni, nincs-e ott idegen vagy gyanús személy. A tizedesek — büntetés terhe mellett — minden vasárnap kötelesek referálni a főbíróknak.³¹ 1785. szeptember 18-án a tanács szomorúan állapítja meg, hogy az idegenek, és velük együtt a bűncselekmények száma is erősen megszorodott. Sok közöttük a munkanélküli, de akik dolgoznak, azok is sokan feslett erkölcsűk és életük miatt hamar a „pénzüik torkára” hágnak. A tanács ezért az alábbi rendeletet hozta: aki idegent befogad és gazdagabb, hat forint pénzbüntetést, aki szegényebb, tizenkét palca büntetést szenvedhet el. 1790-ben már a mesterlegények letelepedését korlátozza a tanács: a letelepedéshez és a házasságkötéshez is engedély szükséges.³² 1798. december 28-án a tanács részletesebben is kifejti álláspontját:

²⁷ BKML IV. 1504. h/2. 516—518.

²⁸ IVÁNYOSI-SZABÓ: *i. m.* 112.

²⁹ HORNYIK: *i. m.* 30sk.

³⁰ IVÁNYOSI-SZABÓ: *i. m.* 8.

³¹ BKML IV. 1504. b/76. 787sk. Balla János kivonata az 1761—1767. évi tanácsülési jegyzőkönyv 301. lapjáról.

³² BKML IV. 1504. h/2. Az 1790. évi tanácsülési jegyzőkönyv 89. oldalán lévő 140. tételszám alatti bejegyzés másolata, 40.

[mivel] „tapasztaltatott, hogy sok jövevény egy-két évi itt-tartózkodás után házasságkötés által itteni lakásukat mintegy megerősíteni akarják, elhatározatott, hogy azok mellett büntetés terhe mellett násznagyságot senki elvállalni ne bátorítható.”³³

A koldusok száma is egyre emelkedik, ami a szegényügyi igazgatás számára komoly gondot jelent. A város nem tudja a rászorulókat korlátlan számban ellátni, külső segítségre nem számíthat, a kérdést saját magának, kizárólagosan a saját költségvetés keretei között van lehetősége megoldani. 1808-ban a városi tanács korlátozta a koldusok számát. A helyi koldusokat össze kell írni, akik viszont nem tartoznak Kecskemét lakosai közé, azokat az idegeneket el kell kergetni származási helyükre.³⁴ Ezzel biztosítani lehet, hogy a helyi lakosságból a rászorulókról gondoskodni lehessen, főleg így, hogy már a nyilván tartásba vételük is megtörtént. A rászorulóok számának felesleges növekedésének elkerülése érdekében 1809. január 16-án a városatyák meghatározták a letelepedéshez szükséges összeget. Összesen 24 forintot kell fizetni, amely nem öncélú befizetés, hanem jótékony célokra fordítódik: az összeget elharmadolják, s részesül belőle a tűzikasza, az árvák és talált gyermekek táplálására létrejött városi alap, valamint a másodbírói pénztár, amely egyéb közszükségletek fedezésére szolgál.³⁵

A letelepedés engedélyezéséhez jogcímül igen sok esetben továbbra is a házasságkötések szolgálnak. Ezt igyekszik kivédeni az az 1817. évi szabályrendelet, amely előírja, hogy az eskető papok, lelkészek vasárnaponként a házasulandók jegyzékét adják át a strázsamesternek, aki azt a főbíróknak továbbítja. Aki viszont idegen férfi mellett násznagyságot vállal, megbüntetik. A szabályozás ezúttal büntetési tételt nem említ.³⁶

A helyi lakosok megélhetését, piacképességét biztosította az 1822-ben kiadott szabályozás, miszerint a hetivásárokon kívül idegennek a továbbiakban sem szabad árusítania.³⁷ Ezzel kívánták a konkurenciát eltüntetni, hogy a lakosok a megtermelt felesleget könnyebben tudják értékesíteni.

1825-ben a városi tanács ismét a koldusokkal foglalkozik. Megbízák Demeter János szenátort, Tóth Antal második bírót és Simonyi János jegyzőt, hogy vegyék számba a koldusokat. A nem helybeliek személyét jelenteni kell a főbíróknak, hogy az gondoskodhasson a saját településükre való visszakísérésükről. A munkaképes helybelieket munkára kell bírni, a „valóságosan” helyi szegények pedig koldulási engedélyt kapnak.³⁸

1827. május 14-én az ingatlanszerzés kérdése került a szenátor urak asztalára. Idegen nem szerezhet ingatlant Kecskeméten. A jogosultságot, hogy az illető helyi lakos, igazolni kell. Az igazolást az adott városrész (tized) szerint illetékes szenátortól kell beszerezni.³⁹ A város 1826-ban — nyomtatékosításképp — kompilálta addigi idegenrendészeti szabályait, a következők szerint. Az idegenek növelik a nyilvántartásba vett lakosok számát, a kolduso-

³³ BKML IV. 1504. b/76. 897. Balla János kivonata az 1798—1800. évi tanácsülési jegyzőkönyv 72. lapjáról.

³⁴ BKML IV. 1504. h/2. 186sk.

³⁵ BKML IV. 1504. h/2. 191.

³⁶ BKML IV. 1504. h/2. 255sk.

³⁷ BKML IV. 1504. h/2. 327sk.

³⁸ BKML IV. 1504. h/2. 355sk.

³⁹ BKML IV. 1504. h/2. 367.

kat és a bűnözőket. Sokan jönnek kertésznek a pusztákra, majd beházasodnak valamelyik kecskeméti családba, s itt maradnak. Ezért szükséges az alábbi szabályokat megerősíteni: az idegen befogadásához engedély kell, mégha a tanyára is veszik fel kertésznek. Aki ezt megszegi, tizenkét forint vagy tizenkét pálca büntetést kap. Aki az idegen mellett násznagyként feláll, huszonnégy forintra büntetik. Esküvő előtt a papoknak és lelkészeknek tájékoztatniuk kell a tanácsot. Aki fentiek ellenére lányát idegennek adja, a helybéli lány is — idegen férjével együtt — ki lesz utasítva a városból. A tizedgyűléseken a lakosok néznek körül, hogy van-e közöttük bizonytalan sorsú idegen, és azt jelentsék.⁴⁰

Ezek a rendelkezések első olvasatra, főleg a XXI. századi embernek kissé kegyetlennek tűnnek. De az ország épp egy nagyon komoly gazdasági recesszió van túl, az elmúlt tíz év alatt sokan mentek tönkre, szegényedtek el. Így talán érthető, hogy a tanács miért óvja saját lakosságát az újabb eltartandó, ill. konkurenciát jelentő jövevényektől. Megállapítható, hogy tendenciaszerűen nem a tehetős emberek költöztek be a mezővárosokba, hanem a szegény — mai kifejezéssel élve — gazdasági menekültek. A gazdag emberek inkább a szabad királyi városok felé tendáltak, s a polgárjog elnyerése érdekében inkább elhagyták a mezővárosokat, mint gyarapították, tehát a törekvésük épp fordított. Ennek fényében érthető a város reakciója, az idegenektől való félelme.⁴¹

A lakosságot segítette az a szociális intézkedés is, hogy a város által megszerzett földbirtokokat jutányos áron a helyi lakosoknak kiadta bérbe, ezzel is kenyeret juttatva a földdel nem rendelkező, de dolgozni akaró rétegnek. Ezzel a lehetőséggel viszont némelyek visszaéltek, munka helyett nyereszkeskedésre adták fejüket azáltal, hogy árendás földjüket idegennek adták bérbe. Az idegennek azért érte meg a drágább bér megfizetése, mert ő a városi tanácstól nem kapott volna földet, így viszont jogcímet szerezhetett a maradáshoz. E tendencia ellen a tanács 1830. szeptember 6-án határozottan fellépett, amikor kijelentette, hogy azt, aki a fenti cselekményt megvalósítja, mint arra érdemtelen, árendás földjétől megfosztják.⁴² Ezt a rendelkezést a tanács viszont már 1836-ban kénytelen megismételni, mert e tiltott cselekmény mégis igen elharapódzott.⁴³ 1840-ben már a választott község is felszólal amiatt, hogy sokan idegennek adják bérbe árendás földjüket. Az *electa communitas* kezdeményezésére tehát a tanács ismételtlen leszögezi, hogy a tanács azért adja a városi földeket bérbe, hogy ezzel a helyi lakosokat segítse. Így aki e földeket idegennek adja bérbe, attól elveszik, és majd más rászoruló, arra érdemes személynek adják.⁴⁴ 1845 márciusában már minden haszonbéres földet érintő szerződést hivatalosan jóvá kell hagyni.⁴⁵

Eddig azoknak a személyeknek a jogi helyzetét vizsgáltuk, akik Magyarországon a nem nemeseket megillető jogok teljességével bírtak, tehát honosak és a bevett vallási felekezetekhez tartoztak. Érdekes megvizsgálni azt a kérdést is, hogy Kecskemét városa hogyan bánt azokkal, akik nemzetiségük és vallási hovatartozásuk miatt országszerte jogi-

⁴⁰ BKML IV. 1504. h/2. 358—362.

⁴¹ FÜGEDI E.: *Mezővárosaink kialakulása a XIV. században*, Történelmi Szemle 14/3—4 (1972), 335.

⁴² BKML IV. 1504. h/2. 455.

⁴³ BKML IV. 1504. h/2. 469.

⁴⁴ BKML IV. 1504. h/2. 479sk.

⁴⁵ BKML IV. 1504. h/2. 510sk.

lag eleve hátrányos helyzetűek voltak. E kisebbségek közül Kecskeméten zsidók, görögök, szerbek, szlovákok, cigányok fordultak elő nagyobb számban; a következőkben most a rájuk vonatkozó forrásokból adunk áttekintést.

A zsidók első említésére 1715-ben kerül sor, amikor a keresztény árusok panaszkodnak a tanácsnál, hogy a zsidó kereskedők közöttük állítják fel sátraikat, és ezzel komoly konkurenciát jelentenek. De ezzel a városi tanács nem törődik, a vásárok idejére biztosítja az esélyegyenlőséget. Az időszakos kereskedési jogon kívül viszont több jogosítvánnyal nem rendelkeztek, amint ezt egy 1712. január 18-i forrás is tanúsítja: „Zsidókat lakosképpen befogadni nem szabad [...]”.⁴⁶ Az első zsidó telepés 1746-ban vethette meg a lábát Kecskeméten, de akkor is csak korlátozott jogkörrel. Ez a jog pedig négy óbudai zsidót illetett meg, akik nyersbőr felvásárlása céljából állandó jelleggel a városban tartózkodhattak. A többi zsidó kereskedőnek csak azt engedélyezték, hogy az országos vásárok alatt a városban tartózkodhassanak, de a vásár előtti és utáni három napban csak vásárolhattak, portékájukat nem árusíthatták.⁴⁷ A keresztények értékrendjére ügyelt akkor a város, amikor a szent napként köztudomásúlag a szombatot tisztelő zsidóknak 1761. november 3-án a városi tanács rendeletben megtiltotta, hogy vásárnaponként vásároljanak a városban. A tilalmat megszegők első ízben egy forint vagy tizenkét pálca, azután egyre növekvő súlyú büntetésben részesültek.⁴⁸ 1773-ban a város a négy zsidó kereskedővel már részletes szerződést kötött, amelynek eredeti (első) szövege nem maradt fenn, de miután a szerződést háromévente meg kellett újítani, az 1777. május 30-án kötött szerződés ismertetése is — amelynek szövege viszont fennmaradt — megfelelő képet nyújt a négy árendás, valamint a többi zsidó helyzetéről:

1. Elkerülendő, hogy a város lakosságát károsodás érje, bármiféle díj lefizetése nélkül csak a Pest vármegyei zsidók jöhetnek a városba kereskedni.

2. A városba érkező zsidók esetében a helyi árendás zsidóknak kell gondoskodniuk arról, hogy a jövevények jelentkezzenek a városházán. Ott ingyenesen kapnak egy pecsétet, amellyel házalhatnak portékájukkal.

3. Az előbbi tevékenységre összesen húsz hét áll rendelkezésükre: minden hónap első hete, a négy országos vásár előtti és utáni egy-egy hét.

4. A helyi árendás zsidók csak két szállást tartsanak fenn. Feleségeik és cselédjeik állandóan ne lakjanak itt, csupán két-három elengedhetetlenül szükséges szolga lehet velük, állandó jelleggel (erre a pontra azért volt szükség, mert a városi tanács így kívánta elkerülni, hogy az árendás zsidók családostul telepedjenek meg a városban, s a természetes szaporulattal számuk növekedjen. Ráadásul a helyben megszületett zsidó gyermek már helyi illetőségűnek vallhatta volna magát, a városból való távozásra nehezen lehetett volna ezután a családot rábírní, tekintettel a keletkezett jogcím erejére).

5. Az árendás zsidók fenntarthatnak még egy harmadik szállást is, amely „azé a férfié és egy asszonyé lehet, akik a konyha, a káffe és a bor körül vannak.”

⁴⁶ BKML 1504. b/76. 435. Balla János kivonata az 1708—1713. évi tanácsülési jegyzőkönyv 382. lapjáról.

⁴⁷ HORNYIK J.: *A kecskeméti zsidók története*, Gyula 1988, 12.

⁴⁸ BKML IV. 1504. b/76. 437. Balla János kivonata az 1761—1767. évi tanácsülési jegyzőkönyv 32. lapjáról.

6. Ha az előbbi három szálláson túl a városban más házbérleménye is lenne a zsidónak, ami kifejezetten tilos, akkor büntetésül el kell hagynia a várost, és csak a megszabott hetekben jöhet vissza, ahogyan a többi városon kívüli zsidó.

7. Mind a helyi árendás, mind az idegen zsidók, akik bőrökkel kereskednek vagy meseteremberek, a városban minden időben taxa nélkül vásárolhatnak (ez a kedvező elbánás érthető, hiszen a város számára a zsidók a nyersbőr piacán komoly felvásárló erőt jelentettek, amellyel az állattenyésztő lakosok számára nyújtottak megélhetési forrást. A zsidó mesterek kedvezményben részesítése pedig arra az érdekes mentalitásra mutat rá, ahogy a kereskedelmi árrésből származó nyereséget nem becsülték, de a kézműves munkával hozzáadott értékből származó profitot jogosnak és értékelendőnek tekintették az átlagemberek).

8. Az itt maradó árendás zsidók az árenda összegét minden évben kötelesek a városnak letenni.⁴⁹

A zsidók ügyével a Magyar Királyi Helytartótanács is foglalkozott. Az 1784. szeptember 13-án megszületett 21.532. számú döntése értelmében a Pest megyei zsidók a vármegye, ill. a Jászkun Kerület területén országos vásárokon kívül is szabadon vásárolhattak. Az 1790/91-es országgyűlés is a zsidók helyzetének rendezése mellett döntött.⁵⁰ Az 1791. augusztus 26-án kötött szerződés — több pontjában azonosan az előbbivel — már tágabb lehetőségeket nyújtott: 1. A Pest vármegyei zsidók szabadon jöhetnek a városba kereskedni. 2. A Pest vármegyei zsidók a városházán kötelesek tartózkodási idejükre igazolást kérni legális ittlétük ellenőrzése végett. 3. A Pest vármegyén kívüli zsidók tartózkodásának ideje az eddigi előírásoknak megfelelően nyert meghatározást évi húsz hét erejéig. 4. Az árendás zsidók továbbra is csak három szállást tarthatnak fenn, és csupán háromnégy szolgát tarthatnak. 5. Konyha fenntartásához és a kóserbor méréséhez további egy embert alkalmazhatnak. Az árenda összegét százötven forintban határozták meg, de ha az évi két birkanyírásakor ők kívánták üzemeltetni a mázsát, ennek éves díja újabb ötven forint volt.

Az 1799-es szerződés újabb pontokkal bővítette az addigi megállapodást. Nős férfiakat tilos volt alkalmazniuk, ill. zsidó alkalmazottjaik Kecskeméten nem nőülhettek. A bormérésre és kocsmatartásra csak helyi, ún. türelmezett zsidót alkalmazhattak. Ebből a rendelkezésből is kitűnik, hogy a városi tanács óvatos politikája ellenére a zsidók száma nöttön-nőtt a városban. Amennyiben viszont zálogszerződés útján ingatlant szereztek, vagy pedig pénzfizetés ellenében tett végrendelet alapján ingatlant örököltek, ami annak ellenére előfordult, hogy ezt a város kifejezetten tiltotta, az ingatlanát a tilalom kijátszásával átruházni szándékozó személyhez befolyó pénzt a város elkobozta. Természetesen joggal tehetjük fel azt a kérdést, hogy az előbbi rendelkezést a város mennyire tudta be-

⁴⁹ BKML IV. 1504. a/2. Szilády Károly levéltáros másolata az 1775–1783. évi jegyzőkönyvből. II. LXV.

⁵⁰ A zsidókról szóló 1791: 38. tc. kimondta: „Hogy a zsidók állapotáról addig is gondoskodva legyen, míg ügyök s némely szabad királyi városoknak őket érintő kiváltságai a legközelebbi országgyűlésen jelentést teendő országos bizottság által tanácskozás alá vétetnének és a zsidók állapotáról Ő szent felségének s a karok és rendeknek egyetértő akaratával intézkedés tétetnék: a karok és rendek Ő szent felségének jóváhagyásával határozták, hogy a Magyarország és kapcsolt részei határain belül élő zsidók az összes szabad királyi városokban és más helységeken (ide nem értvén a királyi bányavárosokat) azon állapotban, melyben az 1790. évi január elsőjén voltak, megtartassanak és ha abból netalán kizavartattak volna, visszahelyeztessenek.”

tartatni, hiszen az ügylet napvilágra kerülése egyik félnek sem állt érdekében. Az ügyletben részt vevő városi polgárnak is az kedvezett, ha a helyi zsidó pénzkölcsönt folyósított számára gazdaságának, beruházásainak növelése céljából, így a jöteveje feljelentése még a magas kamatok ellenére sem állt érdekében, hiszen más hitelforrás nemigen áll rendelkezésre. Végül a város azt is megszabta, hogy templomszolgaként és a rituális vágások végzésére csupán egyetlen schlachtert tarthatott a közösség.⁵¹ Az 1800. június 24-i vásári rendtartás továbbra is fenntartotta a zsidók vásározási és házalási korlátozásait azzal az indokkal, hogy nehogy a helyi kereskedők kárt szenvedjenek.⁵²

A megszorítások ellenére úgy tűnik, hogy — mint erre fentebb már utaltam — az 1746-os első engedmények óta a zsidó lakosság száma évről évre nőtt. A városi hatóságok aligha ellenőrizhették túl nagy vehemenciával a Kecskeméten tartózkodók személyazonosságát és jelenlétük okát, mert a városi tanács kénytelen volt újra meg újra megerősíteni saját határozatait, márpedig a gyakori szabályalkotás csak arra utalhat, hogy a rendelkezések végrehajtása nem járt nagy sikerrel. A szerződésben megszabott számhoz képest tehát sokkal több zsidó tartózkodott a városban. Erre utal az a tény is, hogy a zsidó közösség 1801. január 12-én a vitás ügyek rendezésére saját soraiból választott bírót. Ennek híre a tanácshoz is eljutott, amely azonnal tiltakozott, tekintve, hogy minden, a városban tartózkodó zsidó cselekedeteiért az őt befogadó négy árendás zsidó valamelyike felelt, tehát zsidóbíró állítása és a saját fórum megalapítása minden jogalapot nélkülözött.

A zsidó lakosság számának rohamos növekedésére és a város ezzel kapcsolatos tehetlenségére utal az 1804. február 27-i szerződés is: 1. Újabb zsidók nem jöhetnek a városba, mint akik már össze lettek írva. 2. A zsidók továbbra is csak nyersbőrrel és gyapjával kereskedhetnek boltjaikban (ennek oka: a bolti eladás censzusát a görög kereskedők fizetik, tehát arra ők monopóliumot szereztek). 3. Továbbra is tilos házasodniuk, népesedniük, a szolgák is csak nőtlenek lehetnek. 4. A város megtiltja a házalást, csak a piacon szabad árusítani (ebből arra következtethetünk, hogy a házaló kereskedés akkora hasznot hajthatott, hogy más zsidók számára is vonzóvá tette a kecskeméti életet. Ezzel a szigorítással a városi tanács bizonyára az idegenek bevándorlását igyekezett érdektelenebbé tenni). 5. A lappangó zsidókat fel kell jelenteni huszonöt botütés terhe alatt. (Ez a büntetés az átlagos testi fenyítés mértékének kétszerese volt. A háztulajdonosok bizonyára jó pénzt kaptak egy zsidó elszállásolásáért, ezért a büntetés nagyságának oly mértékű elretentő erővel kellett szolgálnia, amely ellensúlyozhatta a kísértés erejét.) 6. A „létszámstopot” szolgálta az a korlátozás is, hogy a zsidó gyermekeket vagy a schlachter taníthatta, vagy katolikus iskolába kellett járattatni őket, mert a zsidók nem tarthattak tanítókat közösségükben. (Ez a forrás is egyértelműen jelöli a tendenciát: ahhoz képest, hogy eddig minden háromévenkénti rendszabályozás tiltotta a családos jelenlétet, 1804-ben már zsidó gyerekekkel kell számolnia a városi tanácsnak.) 7. Ha idegen zsidó kárt okoz, a kár megtérítéséért a helyi árendás zsidó tartozik helytállni.

A fentiekből az is kitűnik, hogy az árendás zsidók mellett megjelent a „türelmezett zsidó” kategóriája is. Az újonnan érkezetteket a város néha elűzte, de a kampányszerű, idő-

⁵¹ HORNYIK: i. m. 7, 19.

⁵² BKML IV. 1504. h/2. 146–150. old.

szakos üldözések elmúltával a zsidóság mindig visszatért, sőt általában még nagyobb számban is, mint amennyien távozni kényszerültek. A kényszerintézkedések sikertelensége okán ezért a város inkább úgy döntött, hasznot húz a zsidó közösség jelenlétéből. 1806-ban a város adót vetett ki a zsidókra: családonként éves szinten négy forintot kellett fizetni. Az összeírt családok után az adó befizetéséért egyetemleges felelősség terhelte a közösséget, maguk között pedig szabadon határozhatták meg a teherviselés mértékét vagyoni helyzetűtől és rászorultságtól függően. Jogtörténeti szempontból vizsgálva ez a momentum nagy jelentőséggel bír, hiszen itt már kollektív alapon helyezett kötelezettségmegállapításról van szó, tehát nem csupán individuumként kezelik az idegen városlakókat, hanem „*universitas*uk” jogok és kötelezettségek alanyává válik. A város ezen aktusa tehát legalizálja a zsidó közösség és felekezet jelenlétét Kecskemét városában, még ha korlátozott jogokkal is.⁵³

1808. január 11-én ismételt a piaci rendtartással foglalkozik a városi tanács: „Takácsok, zsidók és a többieknek”⁵⁴ a hetivásárokon kívüli napi piaci árulás meg nem engedett.”⁵⁵ A zsidók megemlítése valószínűleg nem az antiszemitizmus jelenségére vezethető vissza, hanem inkább arra, hogy zsidó kereskedők részéről tapasztalt vagy tapasztalni vélt „vakmerőség” (értsd: gátlástalanság) és a rendtartás be nem tartásából eredő konfliktusok okán a tanács indokoltnak látta külön is nevesíteni csoportjukat.

A század második évtizedétől kezdve viszont a város már engedékenyebbnek tűnik. Nagyobb pénzüsszegek lefizetése fejében a város hivatala az arra érdemessé váltaknak „türelmezési szabadalmakat” állított ki. Az egyedi engedélyeken kívül általános szabály is született 1812-ben: aki az 1791: 38. tc. előtt érkezett a városba, az maradhat. Aki viszont azt követően érkezett, és nincs semmiféle engedélye, annak távoznia kell. Az ebből az évből származó másik tanácsi statútum részletes szabályozást is tartalmaz a zsidók városban való tartózkodásáról: ha egy lakos anélkül ad árendába házat zsidónak, hogy meggyőződött volna arról, hogy az illető rendelkezik-e főbírói aláírással és városi pecséttel ellátott, az itt-tartózkodást engedélyező hiteles tanúsítvánnyal, a városi polgár minden alkalommal tizenkét forint, a zsidó pedig tizenkét pálcá büntetést szenved el. Ha egy letelepedett zsidó fogad be a házába egy kóbor zsidót, mindketten huszonnégy pálcát kapnak. A kisebb kereskedés vagy hanzírozás kedvéért bejött zsidókat bírói engedély vagy a tanács által meghatározott időn túl senkinek sem szabad befogadnia, különben a lakost tizenkét forint, a zsidót pedig tizenkét pálcára büntetik.⁵⁶ Felmerül a kérdés: a zsidók miért szenvednek diszkriminációt, őket miért testileg fenyegetik? Gyanítható az indok: a pénzbüntetés számukra — tekintve vagyoni helyzetüket — nem jelentett elég visszatartó erőt.

1820-ban a zsidók ügye az úriszékhez került. Az akkori földesúr, Koháry Ferenc herceg, Magyarország főkancellárja, utasította a várost, hogy rendezze átfogóan a zsidó-

⁵³ „Minthogy a városban lakó zsidóság mind ez ideig a város cassájába legkisebbet sem conferált volna, szükségesnek találtatott, hogy ennek utána ők is adófizetés alá vétessenek, de csak azok, akik idevalónak mindeztideig ismertettek lenni, azonban ezen adózástul a kóser bor árendások felmentetnek.” BKML IV. 1504. h/2. 176.

⁵⁴ A „többiek” alatt föltehetően a nem Kecskeméti lakó kereskedők értendők.

⁵⁵ BKML IV. 1504. b/76. 910. Balla János kivonata az 1807—1809. évi tanácsülési jegyzőkönyv 208. lapjáról.

⁵⁶ BKML IV. 1504. h/2. 218sk.

kérdést. A város engedelmeskedett a földesúrnak. Három csoportot alakított ki a zsidók között: 1. Akik már az 1791: 38. tc. előtt a városban tartózkodtak. 2. A türelmezettek. 3. Különböző ürüggyel a városban tartózkodó zsidók. Ezt a felosztást a földesúr november 8-án jóváhagyta. Ekkor a számlálás kettőszáznegyvenhárom zsidót talált Kecskeméten. A számbavételt követően viszont csak kilenc családot üzött el a város, a többiek megfelelő jogcímet találtak a maradásra. A város a csavargók kiszűrését is igyekezett megoldani. A zsidók felett 1810-től az egyik tanácsnok mint hatósági biztos, majd 1820-tól mint zsidóbíró gyakorolt felügyeletet. Az 1822. június 10-én kelt statútum nagy erőteljes lépést jelent a szabad letelepedés kérdésében: a város befogadja az újonnan érkező zsidókat, csupán azzal a természetzerű kivétellel, hogy a bűnöző életmódot folytató vagy munkanélküli személyek nem kaphatnak tartózkodási engedélyt.

A lakóhely szabad megválasztásának joga és megnyugtató rendezése mellett szólnunk kell az ingatlanszerzésnek és a választott mesterség űzésének — értelemszerűen rendkívül fontos — szabadságáról is.

A kezdeti szabályozás egyértelműen azon az elvi alapon állott, hogy zsidó ember háztulajdont ne szerezhessen, így lakhatásuk csak időleges és korlátozott volt.⁵⁷ Az ingatlanvásárlás lehetőségének megteremtése felé az első lépés szakrális irányból történt. A régi zsinagóga telkét 1810. március 14-én a zsidó vallású Schweiger Márton vette meg. A közösség 1814. április 29-én kérte a várost, hogy felvállási beíratás formájában az adásvétel ünnepélyes formát ölthessen. A város a kérés teljesítését — nem okozva ezzel túl nagy meglepetést — megtagadta. A telket azonban nem kobozta el, így a zsidó hitközség birtoklása zavartalan maradt. 1817. augusztus 4-én az új zsinagóga alapkövének letételére a hitközség meghívta a városatyákat. Az ünnepség helyszíne az előbb említett Schweiger-telek. Ha a város vezetése kivonul, gyakorlatilag szentesíti a telektulajdonlással kapcsolatos új jogi helyzetet. Ebben a kivételes helyzetben a város a következő megoldást választotta.

Miután zsidó a városban birtokot nem szerezhethet, a város visszavásárolta a telket. A város a „zsidók könyörgésére” mégis megengedte, hogy a telket a zsidó hitközség bérbe vehesse, rajta építkeshessék, de csupán közösségi jellegű épületeket emelhetett: imaházat, iskolát, paplakot. A város megígérte, hogy ameddig vallási célra használják a telket, zavarást nem szenvednek. A telekvásárlási összeget a város nem fizette ki a zsidóknak, hanem följegyezte, hogy abban az esetben, ha a telekhasználat funkciója megváltozna vagy megszűnne, akkor a város visszafizetné a teljes összeget és a telket szabadon hasznosíthatná. 1845-től a város elengedte az éves bérleti díj megfizetését.

1821. augusztus 13-án ismételt Schweiger Márton nevével találkozhatunk, aki egy általa vásárolt telken olajsütő malmot építtetett. A város ebben az esetben is viszonylag méltányosan járt el. A telek és a malom nem ment át a zsidó gazda tulajdonába, de ezeken használati jogot szerzett. Ha el akarná adni, csak helyi lakosnak és a városi tanács előtt teheti. A telek fiktív tulajdonosa a város, Schweiger Márton cenzust köteles fizetni. Később, 1842/43-ban a tanács engedélyével öröklés és adásvétel útján is átszállt más zsi-

⁵⁷ Kifejezetten így rendelkezik az 1787. április 27-én kelt szerződés, valamint pénzvészítés terhe mellett az 1799. december 6-án és 1804. február 27-én született megállapodás 7. pontja.

dókra a malom tulajdonjoghoz hasonló használati joga, összesen három alkalommal. Ezek az ügyletek már precedens értékűvé váltak.

1829-ben a zsidó vallású Csillag Márton a városi tanácstól és a választott községtől árenda fejében két telket kapott malomépítésre. A telket harminc évre kapta használatra, és kétezer pengő értékben építhetett rá malmokat. Ha csődbe menne vagy letelik a harminc év, a teljes ingatlant, a felépítménnyel együtt, a város veszi vissza, s a becsarat a fenti összegig visszatéríti. A város tudta nélkül viszont a telket tilos eladni. 1846. március 7-én Csillag Márton az ingatlanaira valóságos tulajdonjogot nyert a várostól.⁵⁸

Más zsidók is sikerrel jártak el a városi tanácsnál. 1830. március 20-án Millhoffer István zsidó orvos érdemeire való tekintettel vásárolhatott saját lakóházat családjával.⁵⁹ Hellsinger Móric és Simon testvérek maguk kértek engedélyt házvásárláshoz a tanácstól és a választott községtől. 1829-ben és 1833-ban elutasítást szenvedtek, ill. a kért teher volt túl nagy. Végül az ügy az úriszék elé került, amely 1833. november 26-án döntött. Ennek értelmében olyan engedélyt kaptak, amely szerint csak és kizárólagosan saját személyes használatukra szolgálhat a házuk, boltot nem nyithatnak, a szerződés harminc évre szól, csupán használati jogot nyernek, és adót kell fizetniük. A szerződés úriszéki változatát Hellsinger Móric 1836. március 18-án írta alá, testvére ezt a nagy napot már nem érthette meg. Erre az úriszéki ajánlattételre és döntésre alapozva szerzett jogosultságot Schweiger József és Salamon testvére egy-egy tetszőleges ház megvásárlására. A későbbiekben megvásárolt házak pontos helyét be kellett jelenteni a tanácsnak. Ez utóbbi eset azért is rendkívüli, mert itt már nem egy meglévő kényszerhelyzetet szentesít utólagosan a város, hanem egy leendő jogügyletre ad előzetesen engedélyt az előjáróság.

A zsidók vagyonosodását az 1840: 15. tc. és a 29. tc. 5. §-a tovább segíti. A zsidókról szóló 1840: 29. tc. 2. §-a kimondta:

„A fenálló feltételek mellett gyárokat a zsidók is állíthatnak, kereskedést és mesterségeket akár maguk kezükre, akár vallásukbeli legények segítségével is üzhetnek, s ifjaikat ezekben taníthatják, azon tudományokat pedig és szép mesterségeket, miknek gyakorlatában eddig is voltak, ezután is gyakorolhatják.”⁶⁰

Ugyanezen törvénycikk 5. §-a szerint:

„A mennyiben az izraeliták polgári telkeknek (fundus) szabad szerezhetése gyakorlatában lennének, az illy városokban ezen gyakorlat jövődjére nézve is megállapítatik.”⁶¹

Az egyik kecskeméti csőd utáni árverezés kapcsán az egyik zsidót kizárták a licitálásból. Az illető panasszal fordult Pest vármegye *congregatio generalis*ához. Az 1843. június 13-án kelt 3286. számú közgyűlési végzés helyt adott a panasznak, elsősorban Hellsinger Móric korábbi esetére utalva. A megye nemesi tehát igen liberálisan kezelték és oldották meg a kérdést. A városi tanács erre felterjesztést tett a megyéhez, de a nemesi közgyűlés

⁵⁸ Az 1846. február 27-i tanácsi határozat alapján, az 1842–46. évi felvállási jegyzőkönyv 487. lapjának tanúsága szerint.

⁵⁹ BKML IV. 1504. b/2. 461, Hornyik János kivonata.

⁶⁰ Ld. továbbá BKML IV. 1504. b. 1847. 13. sz.

⁶¹ Ld. még HORNYIK: i. m. 32–49.

1843. szeptember 4-i ülésén fenntartotta álláspontját. Végül a város is engedett: 1846. február 27-én kijelentette, hogy házat szabadon vásárolhat bármelyik izraelita. A szőlő-, malom-, földvásárlás szabadságát viszont már csak a szabadságharcot követő korszak biztosítja majd, elsősorban az Olmützi Alkotmányra és a Szilveszteri Pátensre hivatkozva.

Az 1840-es évekig Kecskemét iparát is a céhes szabályozás uralta. Mesterséget — egy-két kivételtől eltekintve — csak céh keretében, mesterlevél birtokában lehetett üzni. A zsidók bekerülése a céhekbe lehetetlen volt, megélhetésüket ezen kereteken kívül kellett biztosítaniuk, elsősorban a kereskedelem és a nyersanyag-készítő iparágak területén. És bár az 1840: 29. tc. 2. § értelmében a zsidók is korlátlanul vállalhathak ipart, a jogszabály rendelkezéseinek érvényesítése az addigi beidegződött szokások miatt a fennmaradó szabad királyi városi gyakorlat fényében nehézségekbe ütközött.

Amikor az előbb már említett Csillag Márton József nevű fiát a tímár céh nem vette fel arra hivatkozással, hogy a céhprivilegium tiltja zsidó tanonc felvételét, az apa Pest vármegye nemesi közgyűléséhez fordult. Az 1841. március 26-án kelt 1369. számú határozat a következők szerint rendezte az ügyet. Az említett törvény azt tiltja, hogy zsidó mester más vallásút foglalkoztathasson iparüzése során, azt viszont nem tiltja, hogy zsidó gyermek keresztény mesternél tanuljon. A vármegye a járási főszolgabíró bízta meg a döntés végrehajtásával, tehát hogy a kecskeméti tímár céh vegye fel inasnak Csillag Józsefet.

Szintén a törvényre való hivatkozással Grósz Sándor zsidó tímár iparüzésbe kezdett. A tímár céh panaszt tett a tanácsnál, kontár tevékenységre hivatkozva. Az ügy szintén a vármegyéhez került. 1841. március 29-én Pest vármegye közgyűlése 1530. szám alatt annak tudomásulvételére utasította a városi tanácsot és a céhet, hogy a törvény értelmében Grósz Sándor céhen kívül gyakorolhatja iparát. Ez a döntés áttörésként értékelhető a szabad iparvállalás területén.

A szabad iparegyleti tömörülés szép példáját kínálja a következő eset. 1846. december 4-én tizennégy zsidó iparos, köztük két szobafestő, két tímár, két piparezező, egy bádogos, egy szűcs, egy cipész és egy üveges, közös céh alakítására kértek engedélyt. A városi tanács a tizenkilenc pontba foglalt szabályzatot elfogadta. Az erről szóló határozatot 1847. január 4-én megerősítés végett a vármegyének is megküldték. A válaszirat sajnos elkallódott, a döntésről és az ügy további sorsáról nincs tudomásunk. De bárhogyan is döntött a vármegye, a felekezeti alapon létrejött ipartestület kiemelkedő példája az egyesülési jog kiteljesedésének.⁶²

A zsidó közösség mellett a másik jelentős vallási csoport az ortodox keleti keresztény vallást követők, akiket a kecskeméti gyűjtőnéven egyszerűen csak görögöknek neveztek. Ezek az ún. görögök keleti árucikkkel kereskedtek, ezért igen népszerűek voltak. Ráadásul keresztények voltak — „szakadárságuk” ellenére — a kecskeméti polgárok szemében a zsidókhoz képest eleve bizalomra méltóbbá tette őket. Már a XVIII. század elejétől van adatunk róluk. Első megtelepedett csoportjuk Macedónia vidékéről származott. A törökök számítottak a kereskedők munkájára, ezért családjukat a török hatóságok nem engedték el eredeti hazájukból. Kecskeméten így azok a kereskedők telepedtek meg, akiknek

⁶² HORNYIK J.: i. m. 30sk.

sikerült családjukkal együtt a török fennhatóság alól megszökniük. Letelepedésük a XVIII. század első évtizedére tehető, mert 1698. augusztus 17-én a városi tanács még ilyen határozatot hoz: „görögök és rácoknak az itteni letelepedés meg nem engedett, de harmadnapig sátorok alatt árulhatnak. Azután a városból kiutasítandók.”⁶³ Hasonló szabályok alá esnek mások is: „rác és oláh a városban házat ne vehessenek és fel ne építhessenek.”⁶⁴

A helybenlakó görögök első említése 1712. január 18-ára datálható, amely egy korlátozó rendelkezés, a kocsmáltatási jogokat gyakorló helyi lakosok védelmében: „... a görögöknek meg nem engedtetik, hogy boltjaikban hordós bort tartsanak, ellen esetben kurtakocsmárosoknak tekintetnek.”⁶⁵

Viszonyaikat a város 1721-ben *contractus* keretében szabályozta. Hivatalosan egészen 1820-ig, tehát száz éven keresztül évi háromszázötven forint census megfizetésére lettek kötelezve, viszont, szemben a zsidókkal, ők monopóliumot kaptak árusításra és boltok nyitva tartására, amelyre egyedül városi polgárnak volt egyébként lehetősége. Ez a szerződés tehát legalizálta letelepedésüket és kereskedésüket Kecskemét városában. Erre a zsidóságnak még százegy évet kellett várnia.

A görög kereskedők jogait bővítette az 1758. március 9-én hozott tanácsi rendelet:

„Minden mesteremberek, akik azt kívánják, hogy az ő műveik a görögök által ne árultassanak, minden hevítés áralkalmával kirakodni kötelesek, ellen esetben műveik árulására a görögök felszabaddítanak.”⁶⁶

Az 1762. augusztus 21-i tanácsi döntés viszont továbbra is fenntartja a görögökre vonatkozó ingatlanszerzési tilalmat. A határozat annak kapcsán született, hogy a görög Ruzsa György házat és szőlőt vásárolt a tilalom ellenére. A tanács felszólítja, „minthogy az itteni görögöknek jármos ökrök, szőlő és házak tartására soha semmi jog nem adatott, ezért Ruzsa György házat és szőlőjét azonnal el kell adni, másképp azokból ki fog becsültetni.”⁶⁷ Az első merész próbálkozás az ingatlankorlátozás kényszerű feloldására így eredménytelen maradt, amin nem is csodálkozhatunk, hiszen a jogi kultúra ebben a korszakban még nem volt ehhez kellően érett.

A helybenlakás joga és a kereskedelmi jogosítványok megszerzése után jelentős lépésnek számított a vallási tolerancia terén, amikor a városi tanács 1783. február 4-én engedélyezte, hogy a görögök pópája, akit eddig évente csak három hónapig engedtek a városban tartózkodni, mostantól végleges jelleggel a városba költözhessen.⁶⁸

A görögök életében jelentős változást hozott az 1731: 27. tc., amely őket a többi lakossal azonos státuszba emelte, teljes körű hivatalviselési és birtokszerzési képességgel. Kecskeméten ennek ellenére sok tekintetben nem változott a helyzet, vagy amennyiben igen, az a források hiányossága vagy megsemmisülése miatt nem ismert számunkra.

⁶³ BKML 1504. b/76. 771. Balla János kivonata az 1694—1702. évi tanácsülési jegyzőkönyv 329. lapjáról.

⁶⁴ BKML 1504. a/1. 210.

⁶⁵ BKML IV. 1504. b/76. 435. Balla János kivonata az 1708—1713. évi tanácsülési jegyzőkönyv 382. lapjáról.

⁶⁶ BKML 1504. b/76. 772. old. Balla János kivonata az 1756—1761. évi tanácsülési jegyzőkönyv 241. lapjáról.

⁶⁷ BKML IV. 1504. b/76. 1773. lap. Balla János kivonata az 1761—1767. évi tanácsülési jegyzőkönyv 94. lapjáról.

⁶⁸ BKML IV. 1504. b/76: 744. Balla János kivonata az 1775—1783. évi tanácsülési jegyzőkönyv 556. lapjáról.

A botrány akkor robbant ki, amikor a Magyar Királyi Helytartótanács által megküldött, 1798. augusztus 24-én kelt, 8.681. számú királyi leirat egy ötödik országos vásárt is engedélyezett Kecskemétnek. Ettől kezdve a zsidók is korlátlanul árusíthattak — taxa megfizetése ellenében — a keddi és a pénteki heti vásárokon, sértve ezzel a görögök addig élvezett monopolhelyzetét. Ezért a görögök — hivatkozva az előbbi törvényre — megtagadták a census megfizetését. A város tehetetlen volt velük szemben, legfeljebb az újonnan betelepülni vágyó görögöket tudták szándékukban megakadályozni, gyakorlatilag az általános és már taglalt idegenrendészeti technikák alkalmazásával.⁶⁹

Végül 1823-ban megnyugtatóan és végérvényesen rendeződik a kérdés, miután az *electa communitas* és a városi tanács egyetemes ülése február 27-én a következő döntést hozta: az 1791: 27. tc. értelmében az ún. görög lakosok a más hazai polgárokkal egyenlőkké lettek, ezért az elmaradt census befizetését a város elengedi. Minthogy azonban a minden lakosra egyaránt kötelező adót sem fizették meg, a tanács ezért most kilenc évre visszamenőlegesen ötszáz forintot és kilencszázhuszonhárom forint és ötven krajcárkat vet ki azzal, hogy ezen összegeket a görögök fizessék be. Ezzel a város rendezettnek tekintette a görögkérdést.⁷⁰

A cigányok helyzete igen komoly problémát jelentett már ebben a korszakban is, hiszen az európai normáktól különböző életmódjuk gondot okozott Kecskemét lakosságának is. 1758. szeptember 6-án így határozott a tanács:

„Hogy a cigányok a magyar lakosok módja szerint házakban lakjanak, és azok gazdasági körül foglalkozzanak, összeírtni rendeltettek.”⁷¹

1760. április 24-én Kecskemét városi tanácsa rendeletben szabályozta a cigányok közötti igazgatási viszonyokat:

„Cigányok között egy tizedes választatik. Ki egyenesen a főbírótól függjön, köteles strázsákat kiállítani, gyűjteni, és a város szolgálatba híven eljárni, és a cigányokat rendben tartani.”⁷²

Mint látható, etnikai kérdésről szó sincs, ráadásul a cigányok is a bevett vallásokat követik. Egyedül életmódjuk miatt aggódik a tanács, amint azt leginkább az 1769. augusztus 18-án kelt rendelet is mutatja:

„Cigányokra vonatkozólag határozatott, hogy ha magukat a magyarok életmódjához alkalmazzák, azokkal

⁶⁹ „Tapasztaltatván, hogy a görög kereskedő társaságnak némely tagjai az alatt a szín alatt, hogy a kereskedelem mellett több esztendőig inasi és legényi szolgálatokat tettek, nemcsak kereskedésbeli társakká lettek, hanem egyszersmind minden előre való jelentés és engedelem nélkül megtelepedtek, melynek megakadályozására jövőre nézve rendeltetik, hogy az itt helyben lakó kereskedő társaságnak szoros kötelezettségül hagyatik, hogy semminemű jövevényt kereskedő társaságba bevinni, annyiival inkább azt itt megtelepíteni és helybeli lakossá tenni ne bátorkodjon, különben az egész társaság 100 forintra fog büntettetni.” BKML IV. 1504. h/2. 223.

⁷⁰ BKML IV. 1504. h/2. 337—341, ill. IV. 1504. b/76. 780. Balla János kivonata az 1823. évi tanácsülési jegyzőkönyv 150. lapjáról.

⁷¹ BKML IV. 1504. b/76. 761sk. Balla János kivonata az 1756—1761. évi tanácsülési jegyzőkönyv 145. lapjáról.

⁷² BKML IV. 1504. b/76. 762. Balla János kivonata az 1756—1761. évi tanácsülési jegyzőkönyv 69. lapjáról.

egyenlő sorban lévőnek fognak tekinteni. Aki érdemes lészen, élő földdel jutalmaztatik. Szükséges tehát, hogy először is adják jelét a magyaros életnek, kasza, kapa, ásó, sarló, metszőkés, fa- és vasvilla, gereblye, csoroszlya koptatással, valamint feleségek a magyar asszonyok módjára szőlőkben, mezőkben, téglaházaknál vályogvetéssel, fonással, varrással, mosással foglalkozzanak, hogy így napi kenyerüket megkeressék, a csapszékben csavargástól, az ottani muzsikálástól, viseletes ruhák és lovak csereberéjétől tartózkodjanak.⁷³

A cigányok letelepítését és munkára bírását a város igyekezett előmozdítani, még házelkeket is juttattak a cigány családoknak, hogy a kulturált körülmények elősegítsék szocializációjukat. A cigányok azonban a természetbeni szociális juttatást sajnos sokszor pénzzé tették, elherdálták, így a város igyekezete hasztalan maradt. A cigányság integrálása és felemelése a lakosság pozitív hozzáállásának ellenére sem valósulhatott meg. Nagyon jól példázza ezt egy 1808. évi rendelet, amely a cigányok lakóhelyét a következőképpen védi:

„Tizedenként kihirdetni rendeltetett, hogy senki a lakosok közül a cigányoknak adott házhelyet megvenni ne bátorkodjék, ha ki pedig a cigányok közül ezen rendelés ellen a várostól nyert fundusát eladni merésznél, az mint ezen magistratus rendelkezéseinek magát ellene szegező, a városból ki fog tiltatni.”⁷⁴

1809-ben lép fel a tanács a városkép rontását is megvalósító cigány putrik felszámolása érdekében. Megparancsolja, hogy a cigányoknak Szent György napig (április 24.) a putrikat el kell hagyniuk, és a városba kell költözniük. Aki megmakacsolja magát és marad, huszonöt pálca büntetést kap, és a karhatalom a viskókat is lerontja.⁷⁵ A probléma nem ismeretlen előttünk, hiszen annak megoldása még a mi nemzedékünket is foglalkoztatja.

A fennmaradt jegyzőkönyvek egyetlen népcsoporttal foglalkoznak még: a tótokkal. Ők nem tartoznak a város lakosságához; a korszakban ideiglenes tartózkodnak a városban, tanulnak, ill. mezőgazdasági idénymunkát végeznek. Mindenesetre a város nekik is nagyon tetszik, mert mind 1805-ben, mind 1806-ban rendelkezni kell arról, hogy a nyári hónapok végeztével térjenek vissza lakóhelyükre. Előbbi évben még csak a tizedeseknek kell elkergetniük az itt szándékozni maradókat, utóbbi évben viszont az útlevéllal nem rendelkezők már hat pálca büntetést is el kell, hogy szenvedjenek.⁷⁶ Megható viszont a tót diákokkal kapcsolatos városi rendelkezés. A Piarista Gimnázium igazgatója, Katona Dienes atya 1840-ben levélben fordult a városhoz, hogy engedje meg a tót diákoknak a városban való koldulást, mivel nagyon szegények. A tanács támogatta a kérelmet, mert szorgalmas, tanulni vágyó gyermekekről van szó, nem pedig ingyenélőkről. A Gimnáziumot a város külön dicséretben részesítette, amiért ott a külföldi diákok a magyar nyelvet is tökéletesen megtanulhatják, így az iskola az országban való későbbi boldogulásukat is elősegíti. A város felkérte az iskolaigazgatót, írja össze a diákok neveit, és a város ezt követően az engedélyeket kibocsátja.⁷⁷

⁷³ BKML IV. 1504. b/76. Balla János kivonata az 1767–1775. évi tanácsülési jegyzőkönyv 116. lapjáról.

⁷⁴ BKML IV. 1504. h/2. 185.

⁷⁵ BKML IV. 1504. h/2. 209sk.

⁷⁶ BKML IV. 1504. h/2. 170sk.

⁷⁷ BKML IV. 1504. h/2. 477sk.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy Kecskemét mezőváros a vizsgált korszak elvárásainak messzemenőlegesen eleget téve, szabadelvű lelkülettel támogatta a bevett válások esélyegyenlőségét, az egyházak, valamint a lelkiismeret szabadságát. Lakosságát védte az elszegényedéstől, viszonylagos jólétet garantált, bár ennek érdekében a városkapukat néha teljesen bezárta vagy csak résnyire nyitotta ki egyes bevándorlók előtt. Nem tudhatjuk, hogy a város ellenőrzés nélküli lakosságyarapodása hová vezethetett volna, de ha a mai államok idegenrendészeti politikájára gondolunk, Kecskemét reakcióját is megérthetjük, hiszen egy jóléti mikroállam benyomását kelti a feudális tengerben. Az idegen kultúrájú népcsoportokkal szembeni tolerancia ellenére megfigyelhetjük a diszkrimináció jelenségeit, amelyek Kecskemét esetében sem faji vagy etnikai alapúak, hanem sokkal inkább a vallásszabadság korszakbéli alkotmányos korlátozásának és a gazdasági védintézkedések megnyilvánulásának tekinthetőek. Mindenesetre az ismertett forrásadatok és esetek reményeim szerint megfelelő alapot adnak az olvasó számára a kérdéskör továbbgondolására és a „végbizonyítvány” kiállítására.

Reglementation concernant le droit ecclésiastique d'État et les minorités de la ville Kecskemét au tournant du XVIIIe et du XIXe siècle

par

LEVENTE VÖLGYESI

(Résumé)

L'auteur découvre un domaine non élaboré à ces lecteurs du point de vue juridique dans son étude actuelle. L'on peut jeter un coup d'oeil dans la vie juridique d'un *oppidum* du XVIIIe et du XIXe siècle ainsi que dans la vie religieuse dans la loi d'immigration, dans le règlement juridique national. La cause de non-élaboration du thème la référence aux sources primaires est d'une majorité décisive, la littérature technique dans la bibliographie spéciale ne s'en est pas occupée et si elle s'en est occupée alors la référence ne peut pas trouver une information valable du point de vue histoire de droit. L'étude s'occupe tout d'abord du rapport des cultes officiellement reconnues et du conseil municipal. Sur les confessions catholiques réformés et les effectifs moindres évangéliques. Une pièce d'archives est présentée surtout dans les thèmes de la morale religieuse. La ville a aidé surtout l'Église dans l'intérêt de la consolidation de la vie religieuse.

La deuxième partie de cette étude s'occupe des étrangers. L'on peut connaître la vie de ces étrangers qui sont sujets en Hongrie et appartiennent aux confessions reconnues et ils subissent des limitations de l'établissement du travail et du mariage dans l'intérêt de la politique démographique. Finalement des nations étrangères sont au centre de l'examen. L'on peut connaître la situation des Juifs, des Grecs, des Serbes, des Tziganes et des Slovaques à Kecskemét. L'étude se termine avec un résumé court mais l'auteur confie aux lecteurs conclusion finale et la formation de jugement de valeur relatif à l'application des droits de libertés publiques.